

ДУШАН ПРОРОКОВИЋ*
Факултет за дипломатију и
безбедност
Београд

УДК 321(4-013):321(497)
Оригиналан научни рад
Примљен: 15.05.2015
Одобен: 27.05.2015

СРЕДЊОЕВРОПСКИ КОНТИНЕНТАЛИЗАМ И ЧЕТИРИ МОГУЋА СЦЕНАРИЈА ЗА БАЛКАН

Сажетак: Средњоевропски континентализам је геополитичка концепција коју карактеришу две ствари: „средњоевропска одређеност“ и изразита телурократска, континентална димензија. Немачка је и носећи стуб срењоевропског континентализма, али на ову концепцију итекако утичу и средњоевропски немачки фактори. Средњоевропски геополитички вектор на Балкану јача, посебно захваљујући процесу евроинтеграција, али он није и једини. Традиционално су на овом присутни и други геополитички играчи. Балкан је за Средњу Европу важан из пет разлога: због свог географског положаја; због енергетске безбедности; због геоекономске повезаности; због питања безбедности; и као могући транзитни простор за масовне миграције са „глобалног југа“. У разрази закључака о томе какво може бити постављање средњоевропског континентализма у будућности ка Балкану, назире се четири могућа сценарија: (1) Балкан као гранични појас Средње Европе; (2) Балкан као извангранични појас Средње Европе; (3) Балкан као зона поделе; (4) Балкан као ослонац продора.

Кључне речи: Средња Европа, геополитика, средњоевропски континентализам, Балкан.

Геополитичке концепције представљају „дугорочне пројекције геополитичких субјеката, усмерене на ширење сопственог утицаја и осигуравање сопственог положаја у одређеном простору“ (Пророковић, 2012: 109). Оне се временом обликују, постају део континуалних тежњи појединих држава или народа и њихова улога је да „активно учествују“ у осигуравању државне безбедности, друштвеног развоја и економске стабилности једне државе.¹ Срђа Три-

* prorokovic@yahoo.co.uk

¹ Циљеви геополитичких концепција се овде представљају у складу са дефиницијом аутора који геополитику посматра као системски приступ. Проширена верзија дефиниције геополитике као системског приступа могла би да гласи: „Геополитика представља синтетичко-аналитички приступ којим се идентификују друштвено-географски и природно-географски фактори који утичу на политику и положај државе, утврђују и оцењују односи између тих фактора, као и карактеристике окружења посматране државе, у циљу предузимања неопходних мера зарад очувања безбедности државне територије, становништва, имовине и поретка, обезбеђивања укупног напретка

фковић напомиње како се дешава да геополитичке концепције „егзистирају независно чак и од воље својих протагониста и креатора, оне постоје чак и онда када протагонисти нису свесни начина на који се оне испољавају и делују“.² Захваљујући њима, утврђују се одређене геополитичке константе и установљава геополитички поредак.³ Средњоевропски континентализам представља телурократску геополитичку концепцију, која се обликовала у засебном историјском региону и културном окриљу. На њено формирање су, у различитим историјским периодима, утицали и (евро)атлантски, и евроазијски, и отоманско-исламски импулси. Границу Средње Европе је знатно лакше одредити у односу на исток, југ и север. Петер Каценштајн (Peter Katzenstein) наводи како се средњоевропски идентитет везује за питање цивилизацијске поделе између римско-католичког и источно-православног корпуса (Katzenstein, 1997: 4), док Ришард Капушћински (Ryszard Kapuściński) описује како је то граница између латиничног и ћириличног писма (Todorova, 1998: 270). Источна граница Средње Европе је њена међа ка Русији, односно, прецизније написано, линија која означава руску зону геополитичке контроле (у данашњим околностима то није граница Русије, већ у једном делу граница Белорусије, а у другом делу граница простора који насељава руско и „рускојезично“ становништво у Украјини). На југу, средњоевропски политичко-културни простор је раздвајала вишевековна граница према Отоманском царству, која се после 1718. године учврстила на Сави и Дунаву. На северу, за границу Средње Европе је „проглашено“ Балтичко море, које је делило од северног дела континента.⁴

Међутим, прави изазов је покушај утврђивања западне границе Средње Европе. Поготово у данашњим условима, када је постојање ЕУ релативизовало значај државних граница и културно-језичких особености појединих региона. Ото Урбан (Otto Urban) инсистира на томе да се средњоевропски простор не само разликовао у односу на Русију и Отоманску царевину, већ и у односу на западноевропски политичко-културни простор. Према њему, Средња Европа је подручје релативног политичког конзервативизма, у дугом временском континуитету изложена огромног утицају цркве и са конзервативним монарсима на

друштва који задовољава потребе огромне већине појединаца – чланова друштва, истовремено обезбеђујући равнотежу између различитих међузависних целина које представљају саставне делове целовитог друштвеног система и избегавање прекомерних флукуација у државној економији, утврђивањем зона контроле, утицаја и занимања.“ (Пророковић, 2012: 31)

² Срђа Трифковић, у уводном излагању на промоцији монографије Душана Пророковића „Геополитика Србије: положај и перспективе на почетку XXI века“ одржаној 23.11.2012. у организацији Дома културе Студентски град, а које је потом у целини емитовано у емисији „Агора“ 01.12.2012. године на другом програму Радио Београда.

³ Геополитичка константа је дубок и широк појам, који обухвата „знање из историје једног народа и једне земље, њене идеје (геополитичке пре свега), културу“. То је далеко шири појам од територијалне прекомпозиције“ (Петровић, 2007: 11). Геополитички поредак представља „препознатљив образац дистрибуције моћи у простору, који резервише свакој земљи место које јој по том основу припада у односу на друге“ (Килибарда, Мијалковски, 2006: 20).

⁴ Током Бечког мировног конгреса (одржан од 1. септембра 1814-9. јуна 1815) је први пут употребљен појам „Europa Intermediare“, чиме је захваљујући „Метерниховом схватању равнотеже моћи“ означен засебан „геополитички ентитет“ (Hroch, 2000: 23), који је обухватао простор данашње Немачке и Бенелукса и није се ширио северно, ка било којој од скандинавских држава.

челу, насупротив Француској и Великој Британији-подручјима политичког либерализма (Urban, 1994: 227-231). Ову тезу заступа и Масимо Качари (Massimo Cacciari) који напомиње да постоје две европске историјске и геополитичке осовине: медитеранска и средњоевропска франко-каролиншка (Качари, 2010: 7). Маћеј Јановски (Maciej Janowski), објашњава да је Средња Европа, без обзира на полемике у односу на то, у којим границама се може сагледавати-историјски регион-„Geschichtsregion“ (Janowski, 1999: 93). Посебан печат средњоевропском континентализму дају две ствари. Са једне стране то је, како на примеру Немачке објашњава Халфорд Макиндер-„Kultur“ и „стратегијски менталитет“ (Makinder, 2009: 144), са својим посебним друштвеним вредностима и традицијом које су утицале на народотворне процесе средњоевропских нација. „Kultur“ је и узрок и последица „релативног политичког конзервативизма“ Средње Европе. Са друге стране то је посебан модел геоекономског ширења, који се темељио на протекционизму према споља и својеврсном корпоративизму на унутрашњем плану, што је водило укрупњавању капитала и стварању моћних привредно-индустријских система (током четири таласа немачког привредног развоја).⁵

Постоје три (главне) школе мишљења о томе, шта се може подразумевати под Средњом Европом. „За прву школу мишљења средњоевропско је само хабсбуршко, па се због тога у Средњу Европу, чија престоница је без икакве сумње Беч, не убраја и Немачка; у другу школу мишљења спадају аутори који у Средњу Европу, поред територија које је некада обухватала Хабсбуршка монархија, убрајају и Немачку; док се у трећој групи налазе сви они који Средњу Европу изједначавају са централном Европом, те је за њих ово географски простор од Балтика и Северног мора на северу, до Јадрана, Егејског и Црног мора на југу. У овом раду под Средњом Европом се подразумева друга наведена категорија, уз пуно уважавање става Оскара Халецког, који средњоевропски простор дели на два дела: западноцентралну и источноцентралну Европу. Ипак, центрифугални карактер економске, културне и политичке међузависности земаља из западноцентралне и источноцентралне Европе, много је јачи од центрипетално оријентисаних специфичности које постоје у ова два дела Средње Европе“ (Пророковић, 2014а: 7).

⁵ Тражећи нови простор за своје економско ширење, Немачка се у другој половини XIX века окреће ка југоистоку (стратегија економске експанзије-Ergänzungswirtschaft), покушавајући да постане суверени господар Средње Европе. „Немачка, са своје стране, није намеравала да средње-источну Европу укључи у светску економију, већ је у питању било нешто сасвим друго; Немачка је желела да ово подручје веже за себе и тако формира велику аутаркичну макроекономију (Grossraumwirtschaft) која ће допуњавати и олакшавати њено војно и политичко освајање Европе“ (Rothschild, 1974: 23). „Колико су остале западне силе-САД, Велика Британија и Француска-заирале од немачке геоекономије, показује и пример из година после Другог светског рата, када су савезничке снаге поставиле пред себе четири принципа (такозвана „4 Д“) на којима ће градити ново немачко послератно друштво: денацификација, демилитаризација, демократизација и деклијентелизација. Успешан модел развоја немачке привреде, заснован на сталном повећању унутрашњег обима размене и сарадње и јединственом спољном наступу био је, од стране сила-победница у Другом светском рату, означен као клијентелизам, опасан по њихове интересе једнако као и нацистичка идеологија, друштвени милитаризам и политички тоталитаризам“ (Пророковић, 2012: 154-155).

Немачки Стални комитет за географска имена (Ständigen Ausschuss für geographische Namen-StAGN) дефинисао је Средњу Европу и као посебан културни простор и као политички регион (Hosbawn, 1989: 17-19). Аустријски истраживач Петер Јордан (Peter Jordan), који разликује две зоне Средње Европе: 1) централни део који сачињавају подручја у средњоевропској политичкој орбити и културној сфери; 2) периферна подручја која припадају средњоевропској културној сфери (Jordan, 2005: 162-173). Према овој класификацији централни политичко-културни део Средње Европе сачињавају целокупне територије Немачке, Пољске, Аустрије, Швајцарске, Лихтенштајна, Чешке, Словачке, Мађарске и Словеније.⁶

Током хладноратовског периода Средња Европа је била трагично подељена, па је самим тим било тешко говорити и о циљевима средњоевропског континентализма. До обнављања средњоевропске идеје поново долази падом „гвоздене завесе“ и са почетком интеграције источноевропских држава у ЕУ. Томе помаже и оживљавање „духа средњоевропејства“ почетком деведесетих година, што представља и доказ о виталности средњоевропског „Kultur“-а, а чему посебно доприносе Чеслав Милош, Ђерђ Конрад (Konrad György), Ришард Капушћински и Милан Кундера. Простор за нови наступ средњоевропског континентализма се нагло отвара почетком деведесетих година XX века, што препознаје Немачка, у сваком погледу најзначајнија земља Средње Европе.⁷

Користећи инструменте економског везивања, помоћу којих привредне системе средњоевропских земаља доводи у стање потпуне зависности, затим јачања културних упуцавања и на крају регионалне политике ЕУ (за Балтик, Подунавље и Јадран) као пројекте субконтиненталних интеграција, Немачка постаје геополитички господар Средње Европе. Ипак, треба подвући да је средњоевропско, иако посебно и самосвојно, интегрисано у паневропско, што је донело одређене користи. Корист се пре свега огледа у амортизовању „страха од Немачке“ који показује део средњоевропских земаља (Пољска и Чешка пре свих).

⁶ У периферне „геокултурне зоне“ спадају Луксембург, Литванија, Летонија и Естонија, као и региони: Алзас-Лорен у Француској; Јужни Тирол и Фријули-Венеција-Ћулија у Италији; Истра, Славонија, Загора и Барања у Хрватској; Војводина у Србији; Трансилванија у Румунији; Галиција у Украјини; и Калињградска област у Русији (Пророковић, 2014а: 45).

⁷ Ипак, треба упозорити да „када се говори о средњоевропском континентализму и геополитичком поретку, може се видети да постоје две различите димензије: унутрашња и спољашња. Унутрашња димензија се тиче односа Немачке и осталих средњоевропских држава, које су преко економије и културе органски повезане са Немачком. Међутим, за потпуно уређивање овог *унутрашњег геополитичког поретка* неопходно је и да постоји политичко органско везивање. За сада, до политичког органског везивања долази кроз институције ЕУ и захваљујући механизмима евроинтеграција. Спољна димензија представља позиционирање Средње Европе на глобалној геополитичкој мапи, са Немачком као водећом земљом и (макро)регионалном силом. За сада је такође евидентно да Немачка користи ЕУ како би поправила сопствену позицију у глобалном геополитичком поретку, док се преостале средњоевропске земље не појављују као важнији и фактори у глобалној геополитици. У одређеној мери, само још Пољска може одиграти важнију улогу у регионалним, средњоевропским оквирима“ (Пророковић, 2014а: 239-240).

Велики број аутора упозорава да се суверене државе налазе у фази „организационог и вредносног повлачења“ и да ће играти све мању улогу у међународној и унутрашњој политици⁸. Трансформација структуре светског политичког система од „вестфалског“ ка „нововестфалском“ слаби досадашњу позицију држава, а нови геополитички играчи постају регионални савези, транснационалне корпорације и међународне организације. Због тога се и често наводи како је судбина свих европских земаља укључивање у ЕУ.

Ипак, са оваквим оценама треба бити опрезан, посебно када се има у виду историја настанка данашње ЕУ. Јер, „на обликовање европске интеграције много више утицаја имао је таласократски атлантизам, па је НАТО коришћен и као средство за одржавање европских земаља у атлантистичкој геополитичкој орбити током друге половине XX века. ЕУ је имала сопствени развој, што је узроковало стварање међународне организације каква никада у историји није постојала. ЕУ је посебна у сваком погледу, због своје унутрашње организације, начина одлучивања, права и обавеза чланица... Међутим, кључни допринос настанку, развоју и очувању европске интеграције дале су САД. Без америчких војних снага вероватно је да никакве интеграције не би биле могуће после Другог светског рата. Европске државе нису биле способне да се супротставе Совјетском савезу и политичка карта Европе би изгледала сасвим другачије да су се САД одлучиле за нови период *самоизолације*. /.../ Победом САД у Хладном рату, атлантистичка геополитичка концепција је остварила продор ка европском истоку као никада у историји. Таласократска Европа под контролом САД се проширила до западних граница Русије, Белорусије, Украјине и Молдавије и западне обале Црног мора“ (Пророковић, 2013: 73-74).

Данашња ЕУ је проводник таласократских, атлантистичких интереса у источном појасу евроатлантског геополитичког простора, она не представља самосталног геополитичког играча. Све док су кључни геополитички циљеви континенталних европских држава били подударни са циљевима атлантизма, а што је био случај током трајања Хладног рата, овакво стање је могло да се одржава. Међутим, променом околности на глобалној (гео)политичкој мапи, мења се и положај европских држава, у првом реду Немачке. „Немачка ће показивати жељу да самосталније наступа у међународној политици убудуће, али Немачка тренутно пре свега покушава да користи механизме ЕУ како би ојачала сопствену позицију /.../ Јачањем немачког утицаја, јача и франко-

⁸ Мартин ван Кревелд предвиђа да ће се државе у будућности борити за своје место у систему међународних односа са другим корпорацијама и наводи: „организације које ће у будућности вршити функције власти биће фрагментираније и међусобно интегрисаније од организација на које смо навикли током последњих 300 година. За разлику од држава, које су барем у теорији једнаке, оне ће, такође, тежити да међусобно успоставе хијерархијске везе. Понекад ће суверенитет бити подељен, као што је тренутно случај у Северној Ирској и као што се на крају може догодити у Светој земљи. Хијерархијска структура у којој су неки политички ентитети у већој мери једнаки од других, такође, подразумева и да ће ти ентитети деловати на већој или мањој дистанци од свог становништва. Стога ће бити у опасности да буду мање репрезентативне и мање демократске од већине модерних држава, баш као што већ сада представнике држава ЕУ и генералног секретара УН-а постављају и бирају владе, уместо да за њих гласају грађани Европске уније, у првом, и света, у другом случају.“ (Van Kreveld, 2012: 405)

каролиншка, средњоевропско-континенталистичка осовина, што се осећа у целој Европи, па се остале европске земље овоме морају прилагођавати. Да ли ће то бити довољно за супротстављање атлантизму остаје да се види. Посматрано из данашњег угла, све веће неподударање атлантистичких и средњоевропско-континенталистичких циљева је извесно и што више водеће земље континенталне Европе-пре свих Немачка, али и Француска, буду желеле да играју самостално у међународној политичкој ацени, то ће њихов сукоб са атлантистичким центрима моћи бити све извеснији“ (Пророковић, 2013: 72). Масимо Качари због тога наводи како Европа у последње време функционише по погубном моделу, јер се њена медитеранска димензија сасвим занемарује, она је „постала пуки *limes*, нешто од чега се треба бранити или користити за одбрану.“ (Качари, 2010: 7).

Ово је врло важно, можда чак и пресудно по судбину Средње Европе. „Дух Средње Европе је обликовао средњоевропски континентализам, а после болних искустава из два светска рата, као и трагичне подељености Средње Европе током пола века биполарности, судбина савременог средњоевропског континентализма у великој мери је одређена и могућностима проналажења германско-словенске равнотеже и уопште односима између Немачке и Аустрије са једне, и Чешке, Пољске, Словачке, Словеније и Хрватске са друге стране. У целу ову рачуницу треба додати и Мађарску, која није словенска, али јесте средњоевропска земља.“ (Пророковић, 2014а: 8).

Остаје да се види, како ће се наставити геополитичко заокруживање геополитичких циљева средњоевропског континентализма, у ситуацији када ЕУ-механизми постају све слабији канал за јачање немачких утицаја у осталим средњоевропским земљама. Пуно зависи и од постављања Немачке према осталим средњоевропским земљама, али и од расположења осталих средњоевропских народа. Уколико успе да привуче у своју орбиту и остале средњоевропске народе, а то ће се десити само ако и остали народи буду убеђени да у савезу са Немачком могу остварити сопствене геополитичке циљеве, Немачка позиција ће бити јача и стабилнија.

Какав ће даљи развојни пут средњоевропског континентализма бити зависи пуно и од јачине импулса евроатлантизма и евроазијства у Средњој Европи. Уколико би дошло до преплитања интереса и геополитичких циљева са евроазијством, атлантизам би био потиснут ка западу, а таласократски део Европе би могао да се прикључи новој континенталној целини (Европа од Лисабона до Владивостока). Уколико би, пак, дошло до новог „потопа“ континенталне Европе од стране (евро)атлантизма, средњоевропски континентализам би могао да се испољи тек као ужи, регионални концепт, потпуно усклађен са главним таласократским током. Овакво усклађивање је својствено субимперијалним силама, регионалним геополитичким играчима у различитим деловима света, којима САД омогућавају да делимично задовољавају своје интересе у непосредном окружењу, али под условом да ти интереси буду усклађени са циљевима глобално оријентисане таласократије. Недоумица у којој се наша Немачка поготово је била видљива током 2014. године у Украјини.

Сличне недоумице се јављају и на Балкану. Балкан није део Средње Европе, али је од велике важности за Средњу Европу. Преко Балканског полуострва води пут ка спајању Средње Европе са Блиским истоком, централноазијским подручјем и кавкаско-каспијским ареалом. Важно је напоменути и да је „после завршетка канала Рајна-Мајна-Дунав, успостављен је пловни пут између Црног мора на истоку и Северног мора на западу. Дунавски макрорегион је источни крак континенталне геополитичке хоризонтале која се пружа правцем Рајна-Мајна-Дунав и која може представљати геоекономску *жилу куцавицу* Европе. Дунавски рагион је важна копча, транзитно подручје за даље трансферисање западноервопских и средњоевропских економских, културних и војни интереса и утицаја ка средњоазијском и блискоисточном региону“ (Пророковић, 2014б: 9-27).

Поред тога што је важан због свог географског положаја, Балкан је од значаја за средњу Европу и због геоекономске везаности, енергетске безбедности и питања безбедносних претњи, а међу којима се посебно истиче могућност коришћења Балкана као транзитног коридора за масовне миграције са „глобалног југа“ ка Средњој Европи (Пророковић, 2014а: 264-286). Још током средине прве деценије XXI века на „глобалном југу“ живело је 4,4 пута више становника, а овај однос ће се још више мењати у наредним деценијама и до 2050. године може износити 6,5 пута. Процењује се да ће удео броја становника „глобалног севера“ опасти у укупном броју становника планете са тренутних 18,55%, на 15,80% до 2025, односно 13,64% до 2050. године (Ћоровић, 2005: 142-143).

Када се ради о геоекономској повезаности, балканске земље су најближа могућа тржишта за средњоевропске, пре свега немачке и аустријске произвођаче, а представљају и погодан простор за пласман и брз обрт капитала. Уз то, Балкан је и потенцијални извозник квалификоване јефтине радне снаге, која се лако адаптира (асимилије !?) у средњоевропском простору, што је у условима већ израженог демографског пада код европских народа врло важно. Питање енергетске безбедности постаје све актуелније, пошто су средњоевропске земље велики увозници сирове нафте и земног гаса. Са једне стране, географски положај предодређује Балкан као транзитну зону за транспорт руског и иранског гаса у средњу европу. Без обзира на најављено отказивање пројекта „Јужни ток“, тешко је очекивати да се гас из Русије ка Средњој Европи може транспортовати неким другим правцем, посебно ако се има у виду да ће транзит преко Украјине бити обустављен од 01.01.2018. године.

Када је реч о безбедносним претњама, посебно треба упозорити на терористичке ћелије исламских фундаменталиста које су нашле добар амбијент за несметано функционисање у појединим деловима Балкана, али и на трговину наркотицима, пошто је Балкан један од главних транзитних праваца.

Према томе какви све интереси опредељују да средњоевропски континентализам континуално испољава заинтересованост за Балкан, као и од заинтересованости осталих геополитичких концепција за овај простор, а пре свега атлантизма и евроазијства, назире се и четири могућа сценарија (Пророковић,

2014а: 287-301). Прво, Балкан може постати *гранични појас* Средње Европе. То би се збило уколико би дошло до поклапања одређених интереса и циљева средњоевропског континентализма и евроазијства. Овакав развој је могућ уколико би се почело са процесом ближег економског повезивања између европске и евроазијске интеграционе целине.

Друга могућност је да Балкан остане *извангранични појас* Средње Европе. До оваког закључка се може доћи даљом разрадом наведене тезе о важности Балкана за Средњу Европу као транзитне зоне за мигранте са „глобалног југа“. У случају да експоненцијални демографски раст на „глобалном југу“ узрокује велике миграционе таласе према „глобалном северу“ Балкан може постати транзитна зона или крајње одредиште миграната. За Средњу Европу, Балкан би, као и некада, представљао својеврсну „војну границу“, тампон зону помоћу које би било онемогућено неконтролисано преливање миграната ка континенталној унутрашњости.

Трећа могућност јесте да Балкан буде *зона поделе*! Трансформација светског политичког система од једнополарног ка мултиполарном, довешће и до одређених потреса и раслојавања у међународној политици. Један од могућих сценарија јесте и да дође до новог територијалног заокруживања интересних зона регионалних сила. Средња Европа као геополитичка целина, са Немачком као регионалном силом, несумњиво би при таквом развоју ситуације штитила своје интересе на Балкану чак и употребом војне силе! Утврђивање граница интересних зона ретко протиче мирно и без оружаног конфликта.

На крају, четврта могућност јесте да Балкан послужи као *ослонац процора* Немачке ка касписко-кавказском, средњоазијском и блискоисточном региону. До таквог расплета би могло доћи уколико би Немачка постала најважнији геополитички чинилац у целој централној Европи. Балкан, као саставни део централне Европе, постао би и део немачке интересне сфере, подручје одакле би се изводиле акције даљег геоекономског позиционирања у ширем региону Евроазије и Блиског истока. Овакав сценарио би био могућ уколико би дошло до наглог повлачења атлантизма из источне Европе или уколико би се, као што постоје историјски примери, направио стратешки споразум на релацији средњоевропски континентализам-евроазијство, или средњоевропски континентализам-исламски фактор о дугорочној подели интересних сфера.

Литература:

1. Van Kreveld, Martin (2012): *Uspon i propadanje države*, Albatros plus: Fakultet bezbednosti, Beograd.
2. Janowski, Maciej (1999): „Pitfalls and Opportunities. The Concept of East Central Europe as a Tool of Historical Analysis“, *East European Review of History*, VI, I/1999, str. 91-100.
3. Jordan, Peter (2005): „Großgliederung Europas nach kulturräumlichen Kriterien“, *Europa Regional*, Heft 4, 13. Jahrgang, Leibniz-Institut für Länderkunde, Leipzig, str. 162-173.

4. Katzenstein, Peter (1997): *Mitteleuropa: Between Europe and Germany*, Berghahn Books, New York.
5. Kačari, Masimo (2010): *Geofilozofija Evrope*, Plato, Beograd.
6. Kilibarda, Zoran, Mijalkovski, Milan (2006): *Geopolitika i terorizam*, Naučna knjiga, Akademija za diplomatiju i bezbednost, Beograd.
7. Makinder, Halford Dž. (2009): *Demokratski ideali i stvarnost*, Metaphysica, Beograd.
8. Petrović, dr. Dragan (2007): *Rusija na početku XXI veka: geopolitička analiza*, Institut za političke studije Beograd, Novi Sad.
9. Proroković, Dušan (2012): *Geopolitika Srbije: položaj i perspektive na početku XXI veka*, Službeni glasnik, Geopolitika, Beograd.
10. Proroković, Dušan (2013): „Zašto je EU (geo)politički nesamostalna“, *Nacionalni interes*, 16 (IX), br. 1/2013, str. 63-78.
11. Proroković, Dušan (2014a): *Nemačka geopolitika i Balkan: o ciljevima srednjoevropskog kontinentalizma*, Catena Mundi, Beograd.
12. Proroković, Dušan (2014b): „Geopolitička dimenzija makroregionalnih strategija EU“, *Nacionalni interes*, 19 (H), 1/2014, str. 9-27.
13. Rothschild, Joseph (1974): *East Central Europe Between The Two Wars*, University of Washington Press, Seattle.
14. Todorova, Marija (1998): *Imaginarni Balkan*, Čigoja, Beograd.
15. Čorović, Radoslav (2005): „Podjeljeni svet: globalni sjever i globalni jug“, *Globus*, br. 30 (HHH), str. 141-148.
16. Urban, Otto (1994): „Evropanství a střední Evropa v historické retrospektivě“, *Historický obzor*, 5 (10), str. 227-231.
17. Hosbawn, Eric (1989): „Mitteleuropa. Politik und Kultur. Heimweh nach Kakanien und die vergessene Gegenwart“, *Wiener Tagebuch*, Nr. 11, str. 17-19.
18. Hroch, Miroslav (2000): „Central Europe: The Rise and Fall of an Historical Region“, u: *Central Europe. Core or Periphery?*, Copenhagen Business School Press, Copenhagen, str. 21-34.

Central European kontinentalizam vier mögliche Szenarien für den Balkan

Resümee: Der mitteleuropäische Kontinentalismus ist ein geopolitisches Konzept, das von zwei Dingen gekennzeichnet ist: der „mitteleuropäischen Bestimmtheit“ und einer ausserordentlichen kontinentale Dimension. Deutschland ist ebenso die tragende Säule des mitteleuropäischen Kontinentalismus, obwohl dieses Konzept auch vom mitteleuropäischen nichtdeutschen Faktoren beeinflusst wird. Der mitteleuropäische geopolitische Vektor auf dem Balkan ist immer stärker, vor allem dank dem Prozess der Europaintegration, doch er ist nicht der einzige. Traditionell sind auch andere geopolitische Faktoren präsent. Der Balkan ist für Mitteleuropa von Bedeutung aus fünf Gründen: wegen seiner geographischen Lage, der energetischen Sicherheit, der geoökonomischen Verbindung, wegen der Frage der Sicherheit und als mögliches Transitgebiet für Massenmigrationen aus dem „globalen Süden“. In der Erörterung der Schlußfolgerungen darüber wie sich der mitteleuropäische Kontinentalismus in Zukunft gegenüber dem Balkan aufstellen würde, sind vier mögliche Szenarien

Душан Пророковић, Средњоевропски континентализам и четири могућа сценарија ...

offensichtlich: (1) der Balkan als das Grenzgebiet Mitteleuropas; (2) der Balkan als das Gebiet ausserhalb der Grenzen Mitteleuropas; (3) der Balkan als die Aufteilungszone; (4) der Balkan als der Stützpunkt der Durchdringung.

Schlüsselwörter: Mitteleuropa, Geopolitik, mitteleuropäischer Kontinentalismus, der Balkan